

Jan Krajczyński

"L'impedimento matrimoniale del voto perpetuo di castità (can. 1088 C.I.C). Evoluzione storica e legislazione vigente", Andrzej Sosnowski, Roma 2007 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 52/3-4, 414-425

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

6. 2. Redakcję techniczną rozprawy oceniam pozytywnie, jakkolwiek przed oddaniem tej pracy do druku należało dokonać jeszcze starannejszej korekty tekstu. Przykładowo podam niedokładności, jakie zauważyłem: nie ma skrótów imion niektórych autorów na s. 14; na tejsze stronie niepełne jest zdanie: „W części [...]”; „opere **prymario**” (s. 14, przyp. 3); „**Theologoco**” (s. 15, przyp. 8); brak w literaturze Andresa (zob. s. 15, przyp. 8 i s. 209); „nucupant” (s. 17, przyp. 1); „revocari debent in forum mentem”? (s. 25); s. 28: (Congregatio) de „**Sacris ritus**”; s. 28: „**cogitare deberent?**”; s. 31: „**plane** subiecta” (s. 31, przyp. 33); „**alia tertioobodientia**”? (s. 53); „**commorantursaepe**” (s. 72); „**queralas**” (s. 77); „**confessarius complementares**” (s. 80); „**Sedes sapientia**” (s. 113); „[...] nie sprawowali urzędu **in aeterni**” (s. 132); „w **prawach** duszpasterstwa powołań” (s. 138); „**specaitim**” (s. 139); „**exigetias**” (tamże).

7. Podstawową wartością tej pracy jest nowatorska refleksja naukowa nad zawartymi w *Antepreparatoria* wotami dotyczącymi odnowy życia konsekrowanego oraz jej usystematyzowany i logiczny wywód. Ks. Skorupa nie uchyla się przed analizą zagadnień spornych i dyskusyjnych w pracach przygotowawczych do Soboru Watykańskiego II i ówczesnej kanonistyce oraz ostrożnie, lecz w sposób dobrze uzasadniony, wypowiada własną opinię. Sformułowane uwagi krytyczne nie podważają waloru naukowego recenzowanego studium Autor dobrze wykorzystał bibliografię przedmiotu, zwłaszcza obcojęzyczną, i dokonał umiejętnej analizy źródeł, czyli dezyderatów nadesłanych do Stolicy Apostolskiej. Sądzę, iż dostatecznie zrealizował swoje zamierzenia badawcze i wniósł pewien nowy wkład do badań nad „korzeniami legislacyjnymi” obowiązującego prawa o instytucjach życia konsekrowanego i stowarzyszeniach życia apostolskiego. Dzięki temu ubogacił polską – i chyba nie tylko – kanonistykę o wartościowe studium z zakresu szeroko rozumianego prawa zakonnego.

o. Bronisław W. Zubert OFM

Andrzej Sosnowski, *L'impedimento matrimoniale del voto perpetuo di castità (can. 1088 C.I.C.). Evoluzione storica e legislazione vigente*, Roma 2007, ss. 331.

Ogólna prezentacja rozprawy. Praca ks. A. Sosnowskiego poświęcona jest jednej z okoliczności czyniących osobę ludzką niezdolną do zawarcia ważnego małżeństwa na forum kanonicznym, mianowicie przeszkodzie wieczystego publicznego ślubu czystości złożonego w instytucie zakonnym, o czym mówi kan. 1088 KPK. Podjęta problematyka z zakresu kanonicznych przeszkód małżeńskich w szczegól-

ności, ustalonych przez prawo małżeńskie materialne, jest istotna i nader aktualna, zwłaszcza w środowisku kościelnym.

Opracowanie posiada charakter pionierski; nie ma w literaturze przedmiotu pracy podejmującej wspomnianą tematykę. Kanoniści, którzy traktowali na temat tej przeszkody małżeńskiej, najczęściej poprzestawali na zwięzłej i ogólnej prezentacji aktualnej dyscypliny w tym względzie. Rozprawa ks. A. Sosnowskiego rzuca istotne światło na treść i naturę przeszkody wieczystego publicznego ślubu czystości składanego w instytucie zakonnym; wreszcie pozwala ona zgłębić wielowiekowy, bardzo złożony proces formowania się dyscypliny kanonicznej w tym przedmiocie.

Pracę stanowią: strona tytułowa, wprowadzenie, cztery rozdziały, wnioski, wykaz objaśnień i skrótów, bibliografia, wykaz imion, spis treści; całość zamknięto na 331 stronach. Rozprawa została wydana drukiem w Rzymie w 2007 roku; starszannie dokonało tego Wydawnictwo Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego w ramach realizowanej przez tę instytucję serii wydawniczej: *Tesi Gregoriana. Serie Diritto Canonico* (t. 75).

W wprowadzeniu do dysertacji (s. 7-10) Autor prezentuje kolejno: relacje pomiędzy korzystaniem przez wiernych chrześcijan z prawa do zawarcia małżeństwa a stosowaniem ewangelicznej rady czystości, którą to radę ustawodawca kościelny ustanowił przeszkodą rozrywającą publicznego wieczystego ślubu czystości w instytucie zakonnym; specyficzny przedmiot rozprawy i metody badawcze wykorzystane w realizacji zadania; zwięzłe informacje o treści poszczególnych rozdziałów oraz cel pracy.

Rozdział I pracy, zatytułowany: *Problematyka porzucenia życia konsekrowanego i następczego małżeństwa od początków aż do reformy gregoriańskiej*, Ks. Andrzej Sosnowski poświęca analizie ustawodawstw: kościelnego i cywilnego, które we wspomnianym okresie starały się popierać wierność osób obierających styl życia właściwy Jezusowi żyjącemu w czystości, ubóstwie i posłuszeństwie woli Ojca (s. 11-88). Autor analizuje najpierw pierwsze formy życia konsekrowanego, poczynając od ascetów, po dziewice, wdowy, eremitów i cenobitów. Jak sam zaznacza, podejmuje on wspomniany wysiłek po to, by zrozumieć kwestię niezgodności stylu życia osób, które zobowiązały się żyć w doskonałej wstrzemięźliwości, ze stanem małżeńskim, oraz pojąć problem możliwości porzucenia tego stanu życia poprzez zawarcie małżeństwa (s. 8). W swych poszukiwaniach historyczno-prawnych Autor stara się zgłębić pierwsze reguły zakonne: św. Pachomiusza, św. Bazylego, św. Augustyna i św. Benedykta, które zobowiązują osoby podejmujące formę życia monastycznego do przestrzegania zasady wierności konsekracji zakonnej oraz regulują kwestię porzucenia wspomnianego stylu życia. Następnie podejmuje on rozważania nad ustawodawstwem soborowym i papieskim, które zabrania wiernym

chrześcijanom przejścia ze stanu zakonnego do stanu małżeńskiego; to pierwsze prawodawstwo Autor dzieli na to sprzed Soboru w Chalcedonie (451) oraz ustawodawstwo pochalcedońskie. W końcu zajmuje się on legislacją cywilną z tego okresu, która również potwierdza dyscyplinę kanoniczną w przedmiocie porzucenia stanu życia zakonnego przez zawarcie małżeństwa.

W rozdziale drugim: *Zakaz zawierania małżeństwa przez osoby konsekrowane od Soborów Laterańskich do Soboru Trydenckiego* Autor analizuje kolejne dokumenty soborowe oraz dekretały papieskie z tego okresu, które traktują nt. ślubu czystości składanego przez członków zakonów i dyspensy od tej przeszkody małżeńskiej (s. 89-138). Najpierw bada on dekretały czterech kolejnych Soborów Laterańskich w tym przedmiocie (1123-1215). Następnie śledzi dalszy rozwój ustawodawstwa papieskiego i soborowego w zakresie ślubu czystości, aż do czasu Soboru Trydenckiego (1545). W końcu podejmuje on kwestię ożywionych dyskusji, które prowadzono w tym okresie nt. władzy i możliwości udzielenia dyspensy od ślubu czystości. W tym ostatnim przypadku Autor dokonuje rozróżnienia pomiędzy ślubami czystości prostymi i uroczystymi, oddzielnie analizując kwestie aplikacji wspomnianego zakazu zawarcia małżeństwa oraz dyspensowania od tegoż ślubu w jednym i drugim przypadku.

Rozdział trzeci dysertacji Ks. A. Sosnowski poświęca instytucji dyspensy od ślubu oraz samej przeszkodzie ślubu czystości od Soboru Trydenckiego do promulgacji Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r. (s. 139-221). W tym okresie, jak zauważa Autor, odnotowuje się znaczny postęp w refleksji teologiczno-prawnej dotyczącej życia religijnego i samego węzła małżeńskiego. Kościół czasu Soboru Trydenckiego musiał bowiem stawić czoła reformacji protestanckiej, która pociągnęła za sobą liczne przypadki porzucenia życia zakonnego, w tym – poszukiwać odpowiednich środków kanonicznych dla przypomnienia znaczenia obowiązków zaciągniętych poprzez akt profesji zakonnej (por. s. 9). Ponadto istotny wpływ na rozwój doktryny dotyczącej stałości życia zakonnego w tym okresie wywarły nowo powstałe instytucje zakonne oparte na ślubach prostych. Wreszcie ważny etap w formowaniu się dyscypliny w przedmiocie przeszkody małżeńskiej ślubu czystości w instytucie zakonnym stanowiła promulgacja Kodeksu Pio-Benedyktyńskiego, który zachował tak przeszkodę małżeńską wzbraniającą proste go ślubu czystości, jak i przeszkodę rozrywającą uroczyste go ślubu czystości. Autor mając na względzie wymienione okoliczności, przedstawia w ramach tego rozdziału kolejno następujące zagadnienia: ustawodawstwo soborowe i papieskie odnoszące się do przeszkody ślubu czystości w instytucie zakonnym, ze szczególnym uwzględnieniem uchwał Soboru Trydenckiego oraz wysiłku prawodawczego papieży po Soborze Trydenckim; powstanie instytucji zakonnych o ślubach prostych; indulty sekularyzacyjne i dyspensa od ślubu czystości; prace nad przygotowaniem Kodeksu Prawa Kanoniczne-

go z 1917 r. w przedmiocie zakonnego ślubu czystości; przeszkoda ślubu czystości w kodeksie Pio-Benedyktyńskim.

W ostatnim rozdziale pracy Ks. A. Sosnowski zajmuje się reformą dyscypliny kanonicznej dotyczącej przeszkody małżeńskiej ślubu czystości i aktualną dyscypliną w tym przedmiocie (s. 223-283). Autor próbuje najpierw zgłębić zasady wspomnianej reformy dokonanej w okresie Soboru Watykańskiego II, której efektem jest znaczne uproszczenie dyscypliny kościelnej w zakresie przeszkód małżeńskich w ogólności i przeszkody ślubu czystości w instytucie zakonnym w szczególności, jakie przyjęto w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. Analizując obowiązującą dyscyplinę kanoniczną, uchylającą przeszkody małżeńskie wzbraniające, w tym także przeszkodę prostego ślubu czystości, Autor określa kolejno: naturę przeszkody małżeńskiej rozrywającej w ogólności, sposoby ustania przeszkody publicznego wieczystego ślubu czystości w instytucie zakonnym, naturę przeszkody publicznego wieczystego ślubu czystości składanego w instytucie zakonnym, znaczenie praktyczne wspomnianej przeszkody małżeńskiej.

Szczególnie cenne pod względem naukowym są wnioski, które Ks. A. Sosnowski prezentuje na końcu swej dysertacji (s. 285-291). Stanowiąc swego rodzaju syntezę przeprowadzonych badań historyczno-analitycznych i porównawczych, pozwalają one m.in. stwierdzić, co następuje: a) doskonała czystość przeżywana z Chrystusem charakteryzuje wszystkie pierwotne formy chrześcijańskiego życia ascetycznego; jakkolwiek w Kościele starożytnym nie istniał jeszcze formalny zakaz porzucenia życia zakonnego i zawarcia małżeństwa, asceci pierwszych wieków, dziewice i wdowy konsekrowane, eremici i cenobici, wszystkie te osoby były zachęcane przez biskupa do wytrwania w podjętych zobowiązaniach; b) począwszy od IV wieku, kiedy powstają pierwsze reguły zakonne, ustalające wewnętrzny porządek zorganizowanych form życia monastycznego, można stwierdzić z jednej strony większą stabilizację życia zakonnego, z drugiej zaś – przewidzianą przez prawo wewnętrzne możliwość wydalenia z zakonu bądź dobrowolnego opuszczenia klasztoru z powodu przyrodzonej słabości ludzkiej; c) kwestia wierności obietnicy złożonej Bogu, aby żyć w czystości, stanowiła przedmiot norm pierwszych soborów i synodów partykularnych; te – poczynając od IV wieku – często domagają się dochowania wierności konsekracji zakonnej, zabraniają dziewicom mieszkać wspólnie z mężczyznami oraz przewidują długie pokuty dla tych, którzy porzucają życie zakonne i wstępują w związki małżeńskie; normy pierwszych synodów partykularnych w tym przedmiocie nie są jednorodne: jedne nie domagają się rozłączenia małżonków przed rozpoczęciem pokuty przez osobę, która porzuciła życie zakonne (Synod w Walencji); inne wspomnianą separację traktują jako warunek niezbędny do podjęcia pokuty (II Synod w Toledo), wreszcie inne przewidują karę ekskomuniki dla wiernych, którzy złamali ślub czystości i usiłowali zawrzeć małżeństwo (Synod Irlandzki);

d) wprowadzie normy wydane przez Sobór Chalcedoński (451) zakazują dziewicom i mnichom zawarcia małżeństwa pod sankcją ekskomuniki, niemniej nie ma żadnych podstaw, aby twierdzić, że związki małżeńskie zawarte przez osoby, które dopuściły się pogwałcenia wspomnianych norm powszechnych, są nieważne; e) ustawodawstwo pochalcedońskie potwierdzając zakaz porzucenia życia zakonnego i zawarcia małżeństwa przez byłych zakonników oraz karę ekskomuniki dla osób, które dopuściły się naruszenia wspomnianych norm, pozwala jednocześnie udzielić takim mnichom i dziewicom wiatyku; f) kolejni biskupi rzymscy traktując stan życia zakonnego jako stały a pogwałcenie ślubu czystości jako zbrodnię, która nie może nie być ukarana, nakładają surowe pokuty na tych, którzy przekraczają prawo o zachowaniu czystości zakonnej; g) kwestia wierności konsekracji zakonnej stanowiła też przedmiot ustawodawstwa cywilnego, które czuło się odpowiedzialne za ustalenie na stałe sankcji doczesnych przeciw duchownym, którzy dopuścili się pogwałcenia norm kościelnych; choć zasadniczo ustawodawstwo państwowe nie zajmowało się bezpośrednio kwestią możliwości zawarcia małżeństwa przez byłych zakonników, niemniej regulowało ono, i to skrupulatnie, kwestie dotyczące patrymonium, pozostawiając często klasztorowi wszelkie dobra, które wniósł tam zakonnik porzucający stan zakanny; tym samym prawodawstwo państwowe pierwszego tysiąclecia, chociaż nie zawierało przepisów równoległych do tych znanych w porządku kościelnym, poprzez potwierdzenie sankcji kanonicznych użyczało swego ramienia świeckiego dla podtrzymania dyscypliny we wspólnocie Kościoła; h) poczynając od Soboru Laterańskiego II (1139) niezmiennie obowiązuje zasada prawna, zgodnie z którą ślub czystości złożony w instytucie zakonnym stanowi przeszkodę małżeńską a każde małżeństwo zawarte przez osoby, które złożyły taki ślub uroczyste, jest na mocy prawa nieważne; i) kanoniści i teologowie, poczynając od Gracjana, rozróżniają ślub czystości uroczysty i prosty oraz utrzymują, że tylko ten pierwszy czyni małżeństwo nieważnym; stanowisko takie zostało oficjalnie przyjęte przez Aleksandra III (1159-1181) i Celestyna III (1191-1198), którzy potwierdzając obligatoryjność każdego zakonnego ślubu czystości złożonego Bogu, moc unieważniającą małżeństwo przyznają jedynie ślubowi, który posiada charakter uroczysty; istotny wkład do dyscypliny kanonicznej dotyczącej ślubu czystości wniósł Bonifacy VIII (1294-1303), który w dekreście *Quod votum* zaznacza, że ślub uroczysty pochodzi z prawa kościelnego a przeszkoda małżeńska uroczystego ślubu czystości należy do ustawodawstwa kościelnego pozytywnego; j) rozwiązania kanoniczne przyjęte przez kolejne sobory powszechne oraz papieży w przedmiocie źródeł małżeńskiej przeszkody rozrywającej ślubu czystości i możliwości dyspensowania od tej przeszkody należy rozumieć w kontekście dyskusji teologiczno-prawnej, charakterystycznej dla danej epoki; komentatorzy *De-kretu* Gracjana i kanoniści tacy jak: Rufin, Mistrz Roland, Stefan Tornaceński, Gandolf, św. Rajmund z Peñafort, Jan Teutoński twierdzą zgodnie, że tylko uroczy-

sty ślub czystości, i to związany z życiem zakonnym, rozrywa małżeństwo; kard. Ostiense dodaje ponadto, że wspomniany ślub nie rozwiązuje małżeństwa ze swej natury, ale czyni to tylko dzięki prawu kanonicznemu; to Kościół nadaje uroczystemu ślubowi czystości w instytucie zakonnym moc unieważniającą umowę małżeńską; k) różnica zdań między niektórymi teologami i kanonistami tego okresu dotyczyła możliwości dyspensowania od zakonnego ślubu czystości; nauka o nieodwołalności profesji zakonnej, potwierdzona dekretem Innocentego III (1198-1216) *Cum ad monasterium*, w myśl którego nawet papież nie może dyspensować zakonnika od ślubu czystości, była głoszona przez św. Rajmunda i św. Tomasa z Akwinu, według których ślub jest nieodwołalny i należy do wykonać, a biskup rzymski nie może zmienić statusu osoby, tj. pozwolić zakonnikowi przejść do stanu świeckiego i zawrzeć małżeństwa; inną opinię w tym przedmiocie głosili tacy kanoniści jak Wincenty Hiszpański i Jan Teutoński; twierdzili oni, że papież nie może pozwolić zakonnikowi zawrzeć małżeństwa, udzielając mu w tym samym czasie dyspensy od ślubu czystości i zezwalając na pozostawanie zakonnikiem; mógłby on natomiast dokonać zmiany statusu osoby, czyniąc z zakonnika nie-zakonnika oraz pozwolić mu na zawarcie małżeństwa; podobne stanowisko zajmują kard. Ostiense i Jan Andrzejowy, twierdząc, że skoro uroczysty charakter ślubu czystości i unieważniający skutek następczego małżeństwa pochodzą od ustawodawcy kościelnego, papież posiada władzę zwolnienia z uroczystego ślubu czystości, czyli pozwolenia zakonnikowi na porzucenie stanu zakonnego i zawarcie małżeństwa; l) wspomniane stanowisko, podzielane przez wielu kanonistów, nie znalazło szerszego przełożenia w praktyce Kościoła w zakresie udzielania dyspensy od przeszkody uroczystego ślubu czystości; nieliczne jedynie przypadki udzielenia takiego aktu przez biskupa rzymskiego zdają się potwierdzać, że w społeczności kościelnej niezmiennie kierowano się zasadą: *semel monachus semper monachus*; ł) okres od Soboru Trydenckiego do promulgacji Kodeksu Pio-Benedyktyńskiego znamionuje znaczne pogłębienie nauki teologiczno-prawnej nt. życia małżeńskiego i życia zakonnego; reformacja wraz ze swoją krytyką życia zakonnego i swoim błędnym wyniesieniem małżeństwa spowodowała głęboki kryzys wewnątrz życia zakonnego, wielu zakonników porzuciło stan zakanny i zerwało komunie kościelną; aby przywrócić porządek wewnątrz stanu zakonnego, Sobór Trydencki (1545-1563) zajął się kwestią wierności konsekracji zakonnej, potwierdził, że osoby składające uroczyste śluby zakonne nie mogą zawrzeć ważnego małżeństwa, wreszcie – w odpowiedzi na antropologiczny pesymizm protestancki, zgodnie z którym człowiek ślubuje żyć w czystości chociaż jest niezdolny do wytrwania w takim zobowiązaniu, oświadczył, że jakkolwiek ślub zakanny nie posiada charakteru sakramentalnego, Bóg daje konieczną łaskę, tak by człowiek, który składa wspomniane zobowiązanie, mógł je wiernie wypełnić; m) także ustawodawstwo papieskie tego okresu w zakresie

ślubu czystości posiada duże znaczenie kanoniczne; szczególnie należy tu wymienić Konstytucję apostolską *Ascendente Domino* Grzegorza XIII (1572-1585), w której papież zaznacza, że bracia współpracownicy i scholastycy należący do Towarzystwa Jezusowego na podstawie ślubu prostego są prawdziwymi zakonnikami i z tego powodu są niezdolni do zawarcia ważnego małżeństwa; n) z tematem przeszkody małżeńskiej ślubu czystości i dyspensy od tej przeszkody wiąże się spór wokół kwestii powstania instytutów zakonnych opartych tylko na ślubach prostych; od Konstytucji apostolskiej *Conditae a Christo* Leona XIII (1878-1903) wspomniane zgromadzenia zakonne traktuje się jako w pełni przynależące do stanu zakonnego a jedynie proste śluby czystości składane przez członków tych instytutów, chociaż tylko zabraniają zawarcia małżeństwa, ale nie czynią go nieważnym, według zgodnej opinii kanonistów, nie są mniej zobowiązujące przed Bogiem od tych składanych uroczyscie; o) inny problem dotyczył dyspensy od ślubu zakonnego; według tradycji kanonicznej, dopuszczano udzielenie dyspensy papieskiej od prostego ślubu czystości, o ile w prośbie o ten akt władzy rządzenia rozluźniający prawo kościelne w poszczególnym przypadku wskazano poważne i proporcjonalne przyczyny dyspensy; ó) Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 roku zachował tradycyjne rozróżnienie na śluby uroczyste i proste, przypisując tym ostatnim znaczenie wzbraniające (kan. 1058), a ślubom uroczystym – skutek rozrywający małżeństwo (kan. 1073); kodeks potwierdził, iż zróżnicowanie pomiędzy ślubem uroczystym i prostym ma swe źródło w porządku kanonicznym (kan. 1308 § 2); ślubom prostym braci współpracowników i scholastyków należących do Towarzystwa Jezusowego przypisał zgodnie z tradycją skutek uniezdalniający do zawarcia małżeństwa, a w przypadku dymisji z instytutu zakonnego wyraźnie postanowił, że akt taki nie oznacza automatycznej dyspensy od ślubu czystości; zakonnik wydalony ze zgromadzenia nadal jest zobowiązany do zachowania czystości, a jego małżeństwo jest nieważne; aby mógł on zawrzeć ważny związek małżeński, powinien otrzymać dyspensę od ślubu czystości, którą stanowi papieski indult sekularyzacyjny (kan. 640); p) Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. uprościł dyscyplinę dotyczącą przeszkód małżeńskich w ogólności i samego ślubu zakonnego, mianowicie zniósł przeszkody małżeńskie wzbraniające oraz rozróżnienie na śluby: czystości uroczyste i proste, ustalając, że nieważnie usiłują zawrzeć małżeństwo ci, którzy są związani wiecznym ślubem publicznym czystości w instytucie zakonnym (kan. 1088); r) kodeks sprzyja zasadzie wierności konsekracji zakonnej, aczkolwiek w przypadkach nadzwyczajnych i dla poważnych motywów dopuszcza możliwość porzucenia instytutu zakonnego; w każdym razie, zakonnicy składający śluby czystości, ubóstwa i posłuszeństwa, którzy są wezwani do podążania wiernie za swoim Mistrzem, nie mogą łatwo zmienić swej decyzji i zawrzeć małżeństwa; ustawodawca przeciwstawia życie małżeńskie ślubowi doskonałej czystości i stanowi, że to pierwsze jest nie do pogodzenia z życiem zakonnym; ustanawiając

rozrywającą przeszkodę małżeńską wieczystego ślubu publicznego czystości w instytucie zakonnym, Kościół potwierdza „niekompatybilność” wymienionych dwóch stanów życia; w poważnych przypadkach, rozważonych przed Bogiem, ustawodawca dopuszcza porzucenie życia zakonnego i pełny powrót do życia świeckiego, przewidując tym samym możliwość zawarcia małżeństwa przez byłego zakonnika; ponadto, w przypadku popełnienia określonych przestępstw, prawodawca przewiduje dymisję z instytutu zakonnego i rozwiązanie wszelkich prawomocnych więzów z instytutem; takie rozumienie instytucji dymisji ipso facto czyni praktycznie nieskuteczną całą dyscyplinę dotyczącą przeszkody ślubu czystości.

Merytoryczna ocena rozprawy. Prezentowana praca stanowi bez wątpienia naukowe opracowanie problemu przeszkody małżeńskiej wieczystego ślubu czystości w aspekcie historycznym. Studium przedstawia długotrwały i wielopłaszczyznowy rozwój dyscypliny kanonicznej w tym przedmiocie, kładąc nade wszystko nacisk na takie kwestie, jak natura i pochodzenie przeszkody ślubu czystości, który składają członkowie instytutów zakonnych, władza, zakres i warunki dyspensowania od wspomnianej przeszkody małżeńskiej. Temat pracy jest oryginalny i wąski zarazem, precyzyjnie określa problematykę rozprawy i jej zakres, odpowiada specjalizacji Autora.

Poprawnie przedstawiono tu problem badawczy i cel pracy. Na stawiany problem wskazuje zresztą już sam tytuł i podtytuł pracy. Prezentacja zadań i problemów badawczych ze wskazaniem ich znaczenia i związków z zagadnieniami pokrewnymi, dokonana w wprowadzeniu do dysertacji, potwierdza dobre przygotowanie naukowe Ks. A. Sosnowskiego. Można tu mieć jedynie pewne zastrzeżenia do sposobu przedstawienia samego terenu badań naukowych, oceny materiałów źródłowych czy krytycznej analizy literatury przedmiotu; wymienione elementy wprowadzenia posiadają zbyt ogólny charakter bądź też, jak w przypadku informacji nt. źródeł prawa wykorzystanych w realizacji zadania, trudno ich się nawet tutaj doszukać. Kompetentnie określono natomiast sposoby opracowania problematyki pracy; wskazane metody badawcze zostały właściwie dobrane i wykorzystane.

Konstrukcja pracy odpowiada treści rozprawy. Autor opracował problem według dobrze przygotowanego planu. Wprawdzie można tu mieć pewne uwagi dotyczące kolejności prezentacji niektórych elementów składających się na strukturę dzieła, zwłaszcza wykazu objaśnień i skrótów (umieszczenie wspomnianego wykazu bezpośrednio po stronie tytułowej niewątpliwie ułatwiłoby lekturę dzieła), niemniej zastrzeżenie to nie wpływa w istotny sposób na końcową ocenę pracy. Wyróżnienie w opracowaniu czterech rozdziałów, w zasadzie podyktowane czynnikami czysto chronologicznymi, mianowicie szczególnymi wydarzeniami natury ustawodawczej bezpośrednio dotyczącymi uregulowania kwestii zakonnego ślubu czystości, stanowi dobre rozwiązanie. Istotnym błędem w przypadku podziału I i II

rozdziału rozprawy na mniejsze jednostki konstrukcyjne jest brak rozróżnienia między ustawodawstwem, które faktycznie jest dziełem soborów powszechnych i tym, które dotyczy tylko synodów partykularnych; prawne i społeczne znaczenie tego ostatniego, jakkolwiek ważne, nie posiada waloru, jaki przysnaje się powszechnie obowiązującym normom soborowym. Umieszczenie norm soborów powszechnych razem z synodalnymi (zob. s. 41-62, 109-116) może spowodować, że czytelnik, któremu obce jest rozróżnienie rodzajów kanonicznego prawa przedmiotowego, błędnie będzie określał znaczenie tych norm.

Wprawdzie nie stanowi integralnej części pracy, aczkolwiek podnosi jej wartość wykaz imion, który Ks. A. Sosnowski zamieszcza bezpośrednio przed spisem treści. Śmiało Autor mógł tutaj dodać jeszcze jeden załącznik zawierający uzupełnienie materiału naukowego, mianowicie aneks prezentujący kolejne normy prawa w przedmiocie przeszkody wieczystego ślubu czystości; zamieszczenie takiego indeksu dokumentów źródłowych uchroniłoby Autora przed bardzo częstym, dosłownym przytaczaniem w tekście głównym dość obszernych fragmentów materiałów źródłowych (zob. s. 16, 18, 20, 21, 31, 34, 43, 44, 50-55, 60, 63-65, 68-69, 71-76, 85-87, 92, 98-100, 102-103 itd.).

Ks. A. Sosnowski właściwie dobrał, podzielił i w pełni wykorzystał źródła i literaturę przedmiotu. Wykaz bibliograficzny wskazuje na staranność Autora opracowania, jego pasję badawczą oraz znaczny trud włożony w przygotowanie pracy. Bibliografia obejmująca źródła i dokumenty (s. 297-306) oraz książki i studia (s. 306-322) jest kompletna i fachowa. Wszystkie pozycje, które wchodzi w skład wykazu bibliograficznego, zostały wykorzystane w redakcji tekstu pracy. Zastanawia jedynie brak we wspomnianym wykazie dwóch podstawowych źródeł prawa, jakimi są Kodeksy Prawa Kanonicznego z 1917 i 1983 roku, tym bardziej, że oba te zbiory prawa wymieniono w wykazie skrótów i objaśnień (zob. s. 293); ponadto w bibliografii wyliczono Konstytucję apostolską „*Sacrae disciplinae leges*”, mocą której Jan Paweł II dokonał promulgacji aktualnie obowiązującego zbioru prawa Kościoła łacińskiego (zob. s. 300).

Prezentacji treści rozprawy dokonano przy pomocy logicznie przeprowadzonych wywodów, z zastosowaniem metod właściwych dla prawa kanonicznego. Autor poprawnie formułuje konkluzje; zestaw wniosków, przedstawiony na s. 285-291, stanowi autentyczną syntezę opartą na wcześniej udowodnionych przesłankach.

Podsumowując, należy stwierdzić poprawność rzeczową i logiczną prezentowanej pracy. Treść rozprawy potwierdza, że jej Autor posiadał gruntowną wiedzę w zakresie objętym problematyką określoną w tytule i wprowadzeniu do pracy, w sposób obiektywny dokonał doboru materiału badawczego, przyswoił sobie umiejętność posługiwania się metodami naukowymi, wnikliwie i w sposób uporządkowany przedstawił wyniki swoich badań.

Formalna ocena pracy. Autor poprawnie sformułował tytuł rozprawy i jej podtytuł precyzujący problematykę; faktycznie wskazują one na wykonany i opracowany na piśmie przedmiot badań. Podział pracy na cztery rozdziały, poszczególne podrozdziały i paragrafy jawi się jako celowy i zasadniczo prawidłowy; kolejne rozdziały pracy zawierają rozwinięcie tematu. Plan jest logiczny, adekwatny do tematu, kompletny i harmonijny. Można tu mieć jedynie zastrzeżenia do określeń niektórych elementów konstrukcji rozprawy. Np. w sformułowaniu tytułu I rozdziału pracy: *Problematyka porzucenia życia konsekrowanego i następczego małżeństwa od początków aż do reformy gregoriańskiej* Autor powinien dodać w określeniu terminu początkowego wyraz „chrześcijaństwa”, dzięki czemu wyrażenie byłoby bardziej precyzyjne i zrozumiałe, zwłaszcza dla tych czytelników, którzy nie znają dobrze początków chrześcijańskiego życia zakonnego. W sformułowaniu podrozdziału trzeciego w rozdziale II, brzmiącym: *Dyskusje wokół władzy i możliwości dyspensy od ślubu czystości*, wskazane byłoby przedstawienie słów „władza” i „możliwość”; o władzy dyspensowania, bowiem, można mówić dopiero wówczas, gdy stwierdzi się samą prawną możliwość udzielenia danej dyspensy. Jak już wspomniano wyżej, bardzo zasadne byłoby też dokonanie rozróżnienia w podrozdziale drugim I rozdziału pracy (s. 40-62) i w paragrafie drugim II podrozdziału II rozdziału pracy (s. 109-116) – nawiasem mówiąc zatytułowanych tak samo, mianowicie: *Ustawodawstwo soborowe* – na ustawodawstwo soborów powszechnych i prawodawstwo synodów partykularnych w przedmiocie zakonnego ślubu czystości.

Styl rozprawy jest przejrzysty, prosty, interesujący i rzeczowy. Praca wyróżnia się troską jej Autora o jednoznaczność i precyzję wypowiedzi; z zasady dobiera on właściwych słów i starannie formułuje swe poglądy. Tekst jest napisany poprawnie językowo. Nie oznacza to, bynajmniej, że Ks. A. Sosnowski ustrzegł się błędów językowych. Przeciwnie można ich wliczyć wiele, co oznacza, że Autor nie dokonał rzetelnej korekty tekstu przeznaczonego do publikacji. Pośród wspomnianych braków i błędów, które nie wpływają w istotny sposób na finalną ocenę dysertacji, należy wymienić: a) nadużywanie wyrazów obcych, zwłaszcza pochodzących z języka łacińskiego, tak że znaczna część tekstu głównego została zredagowana po łacinie (s. 16, 31, 34, 43, 44, 51, 52-55, 63-65, 68-69, 71-72, 75-76, 86-87, 100, 102-103 itd.); wprawdzie znajomość łaciny powinna charakteryzować wszystkich kanonistów, nie oznacza to zapewne, że Autor adresuje swoją publikację jedynie do znawców prawa kanonicznego; b) błędy rzeczowe (s. 89); c) błędy drukarskie (s. 314, 315, 330).

Dobrze sporządzone przypisy potwierdzają umiejętność korzystania przez Ks. A. Sosnowskiego ze źródeł i literatury przedmiotu oraz jego zdolność posługiwania się cytatem. Pewnym mankamentem, który można tu – niestety, po wielokroć – dostrzec, jest powtarzanie noty w pełnym brzmieniu w kolejnym przypie-

sie tego samego rozdziału. Zamiast operować stosownym skrótem nazwy źródła informacji (np.: *ibid.*, *ibidem*, *op. cit.*), Autor powtarza pełny zapis tego źródła, przywołany już w przypisie bezpośrednio poprzedzającym ten aktualny (s. 93, 127, 129, 136, 140, 141, 152, 163, 165, 168, 181, 218, 219, 226, 227, 256 *itd.*).

Wykaz skrótów i objaśnień, sporządzony przez Ks. A. Sosnowskiego (s. 293-296), w zasadzie jest poprawny; zawiera czytelne i jednoznaczne informacje. Niepotrzebnie zamieszczono tu natomiast skróty, które są powszechnie znane, w tym następujące: *art.*, *can.*, *cfr.*, *n.*, *p.*, *t.*, *vol.* Czyżby w ten sposób Autor chciał niejako „sztucznie” pomnożyć liczbę wspomnianych objaśnień i skrótów?

Spis treści, zamieszczony na końcu opracowania, jest rzetelny, indeks osób – wyczerpujący; brakuje tu jedynie zwięzłego streszczenia pracy w języku obcym. Wprawdzie język włoski, w którym przedstawiono wyniki badań dotyczące przeszkody małżeńskiej wieczystego ślubu czystości, należy do grupy tzw. języków konferencyjnych, niemniej nie jest on powszechnie znany. Dokonanie krótkiej rekapitulacji wyników pracy w języku innym niż ten, w którym zapisano tekst główny, z pewnością mogłoby tylko przysłużyć się popularyzacji wspomnianych osiągnięć naukowych.

Analiza strony formalnej rozprawy wskazuje na poznanie przez Ks. Sosnowskiego zasad piśmiennictwa naukowego. Autor posługuje się poprawnym stylem i językiem naukowym; wyrazem tego są *m.in.*: poprawność terminologiczna, rzetelna dokumentacja pracy, prostota i precyzja wyrażania myśli, komunikatywny i w zasadzie wolny od poważniejszych błędów naukowy język. Drobne przeoczenia, błędy i braki, jakie dostrzeżono w tekście pracy, nie przekreślają jej znacznych walorów poznawczych i naukowych.

Końcowa ocena dysertacji. Prezentowana rozprawa przyczynia się do zrozumienia złożoności dwudziestowiecznego procesu formowania się dyscypliny kościelnej w zakresie przeszkody małżeńskiej wieczystego publicznego ślubu czystości w instytucie zakonnym oraz wyjaśnienia aktualnego stanu prawnego w tym przedmiocie. Przedstawiając kolejne akty normatywne Kościoła dotyczące zakonnego ślubu czystości, dyspensy od tego ślubu oraz możliwości zawarcia małżeństwa przez osobę, która porzuciła stan zakonny, precyzując okoliczności, w jakich stanowiono prawo w tym przedmiocie, wreszcie – odnosząc się do dyskusji uczonych w kwestiach związanych ze wspomnianą przeszkodą małżeńską, praca ta pozwala zobaczyć niejako w pełnym świetle kształt dyscypliny kanonicznej w tym względzie. Opracowanie stanowiąc cenny wkład w rozwoju badań w zakresie kanonicznych przeszkód małżeńskich w szczególności, daje możliwość zgłębienia natury przeszkody wieczystego publicznego ślubu czystości w instytucie zakonnym, poznania teleologicznego aspektu prawa w tym przedmiocie, zaznajomienia się z kierunkami kościelnej działalności ustawodawczej w kwestii

wieczystego publicznego ślubu czystości składanego przez członków zgromadzeń zakonnych, zrozumienia praktycznych konsekwencji obowiązujących regulacji prawnych.

ks. Jan Krajczyński

Ks. Marian Pastuszko, *Sakrament święceń (kanony 1008–1054)*, Kielce 2008, ss. 592.

Ze świadectw Nowego Testamentu jasno wynika, że w miejsce kapłaństwa starotestamentalnego Chrystus ustanowił nowe kapłaństwo. Związane jest ono ściśle z misją Kościoła, polegającą na kontynuowaniu na ziemi zbawczego dzieła Chrystusa i sprowadza się do uczestnictwa w kapłaństwie samego Chrystusa. Z tego też powodu wyraża się ona w tych samych zasadniczych funkcjach co Jego kapłaństwo, a mianowicie: funkcja prorocka (Mt 22, 11; Łk 7, 16; 24, 19), nauczycielska (Mt 23, 8; J 13, 13), funkcja królewska (J 18, 37; Dz 17, 14), pasterska (J 11, 14; 11, 26) oraz funkcja najwyższego kapłana (Hbr 5, 5; 8, 1). Zgodnie z tym chrześcijańskie kapłaństwo zawiera w sobie urząd nauczycielski, pasterski, i „właściwy” urząd kapłański, którego istotną funkcją jest spełnianie wszelkich czynności zmierzających do uświęcenia ludzi, w szczególności zaś szafowanie sakramentów świętych.

Nowy Testament świadczy o ustanowieniu przez Jezusa nowego kapłaństwa w ten sposób, iż mówi o przekazywaniu przez Niego Apostołom i ich następcom władzy odpowiadającej trzem urządzeniom – biskup, prezbiter i diakon. Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* stwierdza, iż „Chrystus, którego Ojciec uświęcił i posłał na świat (J 10, 36), za pośrednictwem swoich Apostołów, ich następców, to znaczy biskupów; oni zaś w sposób prawomocny przekazali zadania swego urzędu w różnym stopniu różnym osobom w Kościele” (28).

Problematykę sakramentu święceń podjął w swojej książce pt.: *Sakrament święceń (kanony 1008–1054)* ksiądz Marian Pastuszko. Publikacja ta jest komentarzem do kanonów Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku odnośnie tegoż sakramentu. Normy te wchodziły w skład tytułu VI, który należy do części I, poświęconej sakramentom w księdze IV zatytułowanej *Posługa uświęcania w Kościele*.

Autorowi powyższej publikacji przyświecało pragnienie, aby ukazać, jak sakramenty objawiają i urzeczywistniają zbawczy zamysł Boga. Dlatego sięga najpierw do Ewangelii, żeby w niej znaleźć korzenie kapłaństwa. Ks. Pastuszko ukazuje prawdę, iż dar sakramentu święceń sprawia, że nieprzerwanie trwa w Kościele urząd Apostołów – pasterzy, przewodników. W wyborze Dwunastu Apostołów